

زوایای پنهان یک جنگ

کتاب **دام آشیل: صدام حسین، سیا و ریشه‌های حمله آمریکا به عراق**
روایتی تازه از حمله آمریکا به عراق دارد

جهان سیاست

سمیرا دردشتی

روزنامه‌نگار

جنگ میان عراق و آمریکا اگرچه در لحظه حمله از نظر بسیاری از ناظران اجتناب‌ناپذیر شده بود و رسانه‌ها و رهبران جهان به آستانه‌ای رسیده بودند که تنها راه مهار صدام را حمله به عراق می‌دانستند اما حمله به عراق از سوی آمریکا با توجه به همکاری‌های گذشته میان دو کشور و دشواری‌های یک عملیات نظامی تمام عیار در خاورمیانه برای برخی نیز دور از ذهن بود.

بیست سال قبل از آنکه دونالد رامسفلد، وزیر دفاع در حمله دولت جورج دبلیو بوش به عراق نقش محوری ایفا کند، به بغداد سفر کرد تا با صدام حسین دیدار کند. سال ۱۹۸۳ بود و سازمان سیا به تازگی به طور مخفیانه اشتراک‌گذاری اطلاعات میدانی با عراق درباره نیروهای ایرانی را آغاز کرده بود تا به صدام کمک کند از شکست در جنگ خونی که در سال ۱۹۸۰ علیه تهران به راه انداخته بود، جلوگیری کند. این کمک‌ها علیه یک دشمن مشترک به گرم شدن دوباره روابط آمریکا با عراق که در دهه ۱۹۷۰ به دلیل جنگ اعراب با اسرائیل، تحریم نفتی اوپک و روابط بغداد با مسکو تیره شده بود، انجامید. ریگان که امیدوار بود بر این پیوندهای تازه بیفزاید، رامسفلد را که در آن زمان یک مدیر تجاری با سابقه و برجسته در حزب جمهوری خواه بود و سوابق خدمت در کنگره را نیز داشت و به عنوان مقام ارشد در دولت‌های نیکسون و فورد نیز خدمت کرده بود، به عنوان فرستاده ویژه به عراق اعزام کرد. او همراه خود انماهای دوستانه از طرف ریگان برای صدام برد. این امر رابطه میان دو کشور را به نوعی بازسازی کرد و این امید را ایجاد کرده بود که آمریکا متحدی جدید در منطقه داشته باشد.

هرچند بعدها با مشکوک شدن صدام به حسن نیت آمریکایی‌ها را دیگر ورق برگشت و دور تازه‌ای از تنش میان دو کشور آغاز شد. با حمله صدام به کویت در ۱۹۹۰ تا جنگ خلیج فارس و پیامدهای آن شامل برقراری منطقه پرواز ممنوع و اختلافات بر سر زارسان تسلیحاتی سازمان ملل و اتهامات دروغین دولت بوش مبتنی بر وجود ذخایر سلاح‌های کشتار جمعی در عراق و... کلافی سردگرم در روابط میان دو کشور ایجاد شد. ایالات متحده که در گذشته چشم‌پرو روی استفاده عراق از سلاح شیمیایی علیه سربازان ایرانی و روستاهای کردستان بسته بود و در مواردی فعالانه به پنهان‌کاری آن کمک کرده بود اما به ناگاه با بهانه نابودی سلاح‌های شیمیایی به عراق حمله کرد. تهاجمی که کوفی عنان دبیرکل وقت سازمان ملل، آن را غیرقانونی و ناقض منشور سازمان ملل دانست.

کتاب «دام آشیل: صدام حسین، سیا و ریشه‌های حمله آمریکا به عراق» نوشته استیو کال، از تازه‌ترین

نقدها و ارزیابی‌ها

اگرچه این اثر زاویه‌ای جدید در نگاه به صدام و خطاهای آمریکا در جنگ با عراق می‌کشد، با این حال کتاب خالی از ایراد نیست. کال به دلایل محرمانه بودن اسناد هنوز ناچار بوده بیشتر بر مصاحبه‌ها و تاریخ شفاهی تکیه کند که خطرانی همچون خطاهای حافظه، روایت‌های شخصی جهت‌دار، سوگیری فردی و محدودیت‌های دامنه پژوهش را در پی دارد. مسائلی که احتمالاً بر برخی از بخش‌های داستان کال اثر گذاشته است. با این حال او به ندرت ادعاهای خود را تنها بر یک یا دو منبع بنا می‌کند و با انجام بیش از صد مصاحبه، معمولاً پشتوانه کافی برای استناد فراهم آورده است. همچنین برخی منتقدان بر این باورند که نویسنده بیش از حد بر زندگی شخصی دانشمندان عراقی یا جزئیات رمان‌های صدام پرداخته است که

گاهی چیز جدیدی به ایده اصلی اثر اضافه نمی‌کند.

کتاب کال همچون «روایتی با صدام حسین» اثر ملوین فلر به این نتیجه می‌رسد که دولت جورج دبلیو بوش با اغراق در شواهد مربوط به سلاح‌های کشتار جمعی عراق و ارتباطات احتمالی بغداد با القاعده به «ترس افکنی بی‌پروا» روی آورد. یکی از منتقدان یادآور شده است که اگر کال «دام آشیل» را در سال ۲۰۰۲ منتشر کرده بود، احتمالاً زندگی حرفه‌ای‌اش پایان می‌یافت زیرا تصویر او از صدام به عنوان رهبری انسانی اما مشکل‌ساز و نه صرفاً یک کاریکاتور از شرارت می‌توانست او را در مظان اتهام «دفاع از صدام» قرار دهد. این تحلیل خالی از منطق نیست و در واقع نشان می‌دهد چرا نقدهای کتاب در رسانه‌هایی با گرایش‌های سیاسی کاملاً متفاوت

به شکلی کم‌سابقه مثبت بوده است و منتقدان با گرایش‌های مختلف سیاسی آن را اثری منصفانه دانسته‌اند که نه در دام انجذاری از آمریکا افتاده و نه صدام را صرفاً کاریکاتوری از شرارت معرفی کرده است. روزنامه «نیویورک تایمز» نوشت که این کتاب تصویری صمیمی‌تر از اندیشه‌هایی بدکتاتور (صدام حسین) درباره سیاست

جهانی، قدرت داخلی و رابطه‌اش با ایالات متحده ارائه می‌دهد؛ تصویری که تاکنون دیده نشده بود. «روزنامه واشنگتن پست» نیز استدلال می‌کند هرچند کتاب تصویری جامع از صدام ندارد اما نتوانسته انگیزه‌های واقعی سازمان سیا را به درستی نشان دهد. کال در مصاحبه‌ای در مارس

بوش در مارس ۲۰۰۳ حمله تمام‌عیار را آغاز نمی‌کرد و به جای آن به ادامه سیاست مهار می‌داد، دیر یا زود ممکن بود برخی دیگر از پیامدهای خشونت‌بار و ناخوشایند، اجتناب‌ناپذیر باشد. در واقع تحلیل کال آن نقطه عطف فاجعه‌بار را نه در حمله بوش به عراق بلکه در حمله صدام به کویت در ۱۹۹۰ می‌داند که صحنه را برای دوازده سال درگیری خصمانه منجر به اقدام نسنجیده بوش برای یافتن راه‌حل فراهم کرد.

در دوسوی جنگ

استیو کال روایت خود را از اولین سال‌های قدرت‌گیری صدام آغاز می‌کند و با دقت نشان می‌دهد چگونه ذهنیت او در تعامل با آمریکا شکل گرفت. صدام از همان ابتدا جهان را از دریچه‌ای آمیخته به بدگمانی و نظریه‌های وطنه می‌نگریست. زمانی که ایالات متحده در جنگ ایران و عراق به او کمک کرد اما هم‌زمان ماجرای ایران-کنترا فاش شد، احساس خیانت در او ریشه گرفت. از نگاه صدام واشنگتن بازیگری غیرقابل اعتماد بود که می‌توانست هر لحظه او را قربانی منافع پنهان خود کند. همین بدبینی بعدها در تصمیم او برای حمله به کویت و نیز در تردیدهایش نسبت به بازرسی‌های تسلیحاتی نقش داشت. از سوی دیگر آمریکا نیز بارها در درک صدام شکست خورد. ریگان ابتدا به او به عنوان وزنه‌ای علیه ایران اتکا کرد اما برخی از اتفاقات مانند ماجرای ایران-کنترا او را گیج و خشمگین کرد. بوش پدر تا لحظه حمله صدام به کویت می‌کوشید رابطه دوستانه با او را حفظ کند اما ناگهان مسیر را تغییر داد و جنگ خلیج فارس را آغاز کرد. کلینتون نیز در سال‌های بعدی به دنبال براندازی صدام بود اما با طرح‌های نیم‌بند و ناکام بیش از آنکه خطری واقعی برای رژیم او باشد، توهمت صدام را تقویت کرد. در نهایت بوش پسر که در فضای پس از یازده سپتامبر به دنبال «تمام کردن کار ناتمام» پدرش بود، گزینه جنگ را انتخاب کرد. کال با جزئیات نشان می‌دهد چگونه سوءبرداشت‌های متقابل میان بغداد و واشنگتن به ترازوی انجامید. صدام تصور می‌کرد آمریکا به خوبی می‌داند او برنامه‌های سلاح‌های کشتار جمعی را برچیده است و تهدیدهای واشنگتن صرفاً تبلیغاتی است. او همچنان وانمود می‌کرد که این سلاح‌ها را دارد تا ایران را بازدارندگی کند. همین پنهان‌کاری و بدبینی او باعث شد زارسان سازمان ملل هم نتوانند تصویری شفاف به دست آورند و جامعه اطلاعاتی آمریکا بدترین سناریو را فرض کند.

کتاب به جنبه انسانی و حتی عجیب زندگی صدام در سال‌های پایانی می‌پردازد. او در حالی که عراق زیر فشار تحریم‌ها و تهدید حمله قرار داشت، در ویلاهای مخفی وقت می‌گذراند، از ترور هراس داشت و مشغول نوشن رمان‌هایی با مضامین سیاسی و تاریخی بود. آثر ادبی او که با نام مستعار منتشر می‌شد، از جمله زیبایی و پادشاه، در واقع بازتابی از ذهنیت او نسبت به خود، مردم عراق و دشمنان خارجی بودند. کال با نقل این جزئیات نشان می‌دهد صدام بیش از آنکه یک استراتژیست نظامی سرد و حسابگر باشد، فردی گرفتار توهمت و وسوس‌های شخصی بود. در کنار این تصویر از صدام، کال نقدی جدی به سیاست‌های آمریکا وارد می‌کند. او نشان می‌دهد چگونه اقدامات مخفی ناکام، حمایت از اپوزیسیون بی‌اعتبار مانند احمد چلی و فقدان تعاس مستقیم دیپلماتیک، همگی به تقویت سوءبرداشت‌ها کمک کردند. حتی زمانی که برخی در دولت کلینتون به ضرورت گفت‌وگو با صدام پی برده بودند، ترس از اتهام ضعف سیاسی مانع شد. بدین ترتیب، واشنگتن در تاریکی خام بومی‌داشت و نهایتاً با ارزیابی‌های غلط از وضعیت تسلیحاتی عراق وارد جنگ شد.

خطاهای ناشی از سوءگیری

«دام آشیل» روایتی تازه از حمله آمریکا به عراق ارائه می‌دهد و به گونه‌ای توانم پرسش‌های بنیادی درباره ماهیت سیاست خارجی و اطلاعاتی آمریکا را نیز مطرح می‌کند. یکی از نکات کلیدی کتاب این است که خطاهای و سوءبرداشت‌ها صرفاً ناشی از ضعف اطلاعاتی نبودند، بلکه ریشه در ماهیت تعاملات انسانی و محدودیت‌های ادراکی رهبران داشتند. صدام و سیاستمداران آمریکایی هر یک در چهارچوبی از توهمت، فشارهای داخلی و ترس‌های شخصی تصمیم می‌گرفتند. به تعبیر کال، جهان سیاست خارجی بیشتر شبیه عرصه‌ای از خطاهای انسانی است تا یک بازی شطرنج دقیق باشد. از منظر مطالعات امنیتی کتاب نمونه‌ای آموزنده از شکست اطلاعاتی به شمار می‌رود. تحلیلگران آمریکایی پس از تجربه دست‌کم گرفتن برنامه‌های عراق در اوایل دهه ۱۹۹۰، این بار مصمم بودند خطا را تکرار نکنند. همین سوگیری ذهنی موجب شد شواهد مبنی بر نابودی تسلیحات در اواخر دهه ۱۹۹۰ نادیده گرفته شود. کال یادآوری می‌کند که حتی نزدیک‌ترین افراد به صدام نیز نمی‌دانستند یا باور نداشتند که او برنامه‌ها را متوقف کرده است. این وضعیت نشان می‌دهد که گاه حتی بهترین سرویس‌های اطلاعاتی نمی‌توانند در برابر حفاظت از اطلاعات کشورهای کوچک‌تر دچار خطاهای اجتناب‌ناپذیر شوند.

۲۰۲۴ با PBS گفت که روایت‌های خود صدام همان بخش گمشده‌ای بود که آمریکایی‌ها برای درک جنگ عراق نیاز داشتند. کتاب «دام آشیل: صدام حسین، سازمان سیا و ریشه‌های حمله عراق به آمریکا» اثر استیو کال در مجموع با ترکیب منابع دست‌اول، روایت‌های جذاب و تحلیل‌های ژرف، به فهم تازه‌ای از یکی از پرهزینه‌ترین جنگ‌های تاریخ معاصر آمریکا یاری می‌رساند. کال نشان می‌دهد که چگونه ترکیب توهمت

صدام حسین و خطاهای اطلاعاتی و سیاسی واشنگتن، مسیر ترازیک را رقم زد که به حمله ۲۰۰۳ و پیامدهای ویرانگر آن انجامید. این اثر ما را با چهره‌ای ملموس‌تر از صدام آشنا می‌کند و یادآور می‌شود که سیاست خارجی، عرصه‌ای مملو از خطاهای انسانی و سوءبرداشت‌های متقابل است.

استیو کال در کتاب «دام آشیل» با جزئیات نشان می‌دهد چگونه سوءبرداشت‌های متقابل

میان بغداد و واشنگتن به ترازوی انجامید. صدام تصور می‌کرد آمریکا به خوبی می‌داند او برنامه‌های سلاح‌های کشتار جمعی را برچیده است و تهدیدهای واشنگتن صرفاً تبلیغاتی است

روایت‌گر متفاوت

استیو کال، روزنامه‌نگار، تاریخ‌نگار، استاد دانشگاه و مدیر پروژه‌های مختلف تحقیقاتی در آمریکا است. او تا سال ۲۰۲۲ رئیس دانشکده روزنامه‌نگاری دانشگاه کلمبیا بود و هم‌زمان به‌عنوان استاد روزنامه‌نگاری با کرسی هنری آر. لوس در همان دانشگاه تدریس می‌کرد. او نویسنده ثابت نشریه «نیویورکر» نیز بوده و از سال ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۲ ریاست اندیشکده «نیو آمریکا» را بر عهده داشته است. پس از پایان دانشگاه، کال فعالیت خود را با نوشتن در «پاسادنا ویکلی» آغاز کرد. سپس مقالات عمومی برای مجله کالیفرنیا نوشت. در سال ۱۹۸۵ وارد واشنگتن پست شد و به عنوان نویسنده مطالب عمومی در بخش «استایل» کار کرد. دو سال بعد، به‌عنوان خبرنگار مالی روزنامه در نیویورک منصوب شد. او به همراه دیوید وایس مجموعه‌ای از گزارش‌ها درباره «کمسیون بورس و اوراق بهادار آمریکا» منتشر کرد که برای آنها در سال ۱۹۹۰ جایزه پولیتزر در بخش گزارش‌تقسیری و نیز جایزه «جرالد لوب» در بخش روزنامه‌های بزرگ را دریافت کردند.

او در سال ۱۹۸۹ به دلی نورف

و به‌عنوان «رئیس دفتر جنوب آسیا» در واشنگتن پست منصوب شد. کال تا سال ۱۹۹۵ به‌عنوان خبرنگار خارجی خدمت کرد و در سال ۱۹۹۵ به ضمیمه یکشنبه روزنامه منتقل شد و از ۱۹۹۶ تا ۱۹۹۸ ناشر آن بود. طی این سال‌ها او فعالیت خود را به عنوان مدرس دانشگاه، عضو هیأت نویسندگان و دبیر تحریریه ادامه داده است و از ابتدای سال ۲۰۲۴ به‌عنوان «سردبیر ارشد میهمان» در نشریه اکونومیست فعالیت دارد.

استیو کال طی چهار دهه اخیر به یکی از معتبرترین صداها در حوزه روزنامه‌نگاری تحققی و تاریخ امنیتی بدل شده است. او دو بار برنده جایزه پولیتزر شده و همواره به خاطر دقت در گردآوری منابع و توانایی روایت‌گری پیچیده‌ی‌های سیاست خارجی ستوده شده است. همچنین او تا کنون دو جایزه باشگاه مطبوعات خارجی، مرکز قلم آمریکا، جایزه کتاب رتور راس، جایزه لیونگستون، جایزه روزنامه‌نگاری رابرت اف. کندی، جایزه کتاب سال تجاری فایننشال تایمز و گلدمن ساکس و جایزه لیونل گلبر را نیز به خانه برده است.

آثار پیشین او نشان داده بود که کال توانایی منحصر به فردی

در ترکیب روایت‌های میدانی با تحلیل‌های کلان دارد. کتاب‌هایی چون «معامله قرن: فروپاشی شرکت AT&T» «عقاب Deal of the Century: The Breakup of AT&T» (۱۹۸۶)، «عبان خیابان: بر اساس گزارش برنده پولیتزر از نبرد کمسیون بورس و اوراق بهادار آمریکا با وال استریت/ Eagle on the Street: Based on the Pulitzer Prize-Winning Account of the SEC's Battle with Wall Street» (۱۹۹۱)، «جنگ‌های پنهان: تاریخ محرمانه سیا، افغانستان و بن لادن، از تهاجم شوروی تا ۱۰ سپتامبر ۲۰۰۱» American Century: The Secret History of the CIA, Afghanistan, and Bin Laden, from the Soviet Invasion to September ۱۰, ۲۰۰۱» «بن لادن‌ها: خانواده‌ای عربی در قرن آمریکایی / The Bin Ladens: An Arabian Family in the American Century» (۲۰۱۲) و «اداره کل اس: سیا و جنگ‌های مخفی آمریکا در افغانستان و پاکستان، ۲۰۰۱-۲۰۱۶» Ghost Wars: The Secret History of the CIA, Afghanistan, and Bin Laden, from the Soviet Invasion to September ۱۰, ۲۰۰۱» «دام آشیل» S: The C.I.A. and America's Secret Wars in Afghanistan and Pakistan» (۲۰۱۸) از مهم‌ترین آثارى هستند که تا کنون از کال منتشر شده است.

با این همه فعالیت اصلی دام آشیل با آثار گذشته‌اش در آن است که کال این بار به سراغ پرونده‌ای رفته که هنوز هم بر سیاست آمریکا و خاورمیانه سایه افکنده است. حمله ۲۰۰۳ به عراق به‌رغم گذشت بیش از دو دهه همچنان یکی از پرهزینه‌ترین و بحث‌برانگیزترین تصمیمات سیاست خارجی واشنگتن به شمار می‌رود. ده‌ها کتاب و مقاله در نقد آن

نوشته شده از دلایل ساختگی درباره سلاح‌های کشتار جمعی گرفته تا نقش نوحافظه‌کاران در دولت بوش و کوشیده شده تا این اقدام سیاست خارجی آمریکا توجیه، نقد یا دست‌کم قابل فهم شود. با این حال تلاش کال زاویه‌ای تازه ارائه دهد که معطوف به بازسازی ذهنیت و جهان‌بینی صدام حسین و ترکیب آن با خطاهای اطلاعاتی و سیاسی آمریکا است. دسترسی کال به حدود دو هزار ساعت از نوارهای ضبط شده جلسات صدام که پس از سقوط

رژیم او به دست آمریکایی‌ها افتاده بود، وجه تمایز مهم این اثر است. این نوارها امکان نادری برای شنیدن صدای رهبر عراق و اطرافیان‌ش فراهم می‌آورد، بی‌آنکه صرفاً به روایت‌های غربی محدود شده باشد. از این رو کتاب در سنت تاریخ‌نگاری امنیت ملی آمریکا جایگاهی ویژه دارد و تلاشی برای فهم دشمن نه صرفاً به مثابه «تهدید» یا «دیگری» بلکه به عنوان انسانی با ترس‌ها، توهمت‌ها و اشتباهات فردی است.